

תוכן עניינים

1. סקירת ספרות

1. גזענות ואפליה – הגדרה והקשר ליחס לעולים מאתיופיה
 2. העלייה ארצה
 3. הקליטה
 4. תגובות לאפליה ומאפייני אינטגרציה חברתית-תרבותית אצל עולים צעירים ומבוגרים.
- מקורות

1. גזענות ואפליה – הגדרה והקשר ליחס לעולים מאתיופיה

רוב יהודי אתיופיה, המכונים "בית ישראל", או "ביתא ישראל", היו כפריים שעבדו בחקלאות. בראש כל קהילה עמד כוהן הדת, "הקייס". מאז הגיעם לישראל, העולים ממוצא אתיופי מתמודדים עם אפליה, דעות קדומות, ניכור חברתי ודחיקה לשוליים החברתיים. כתוצאה מכך הם מוגדרים כ"אחרים". לכן בישראל גוברת המחאה החברתית של צעירים יוצאי אתיופיה, הרואים בהדרתם ביטוי של תפיסתם כ"אחרים" במולדתם, למרות שהם כבר דור שני באר (שרעבי וקפלן, 2017).

בהקשר זה מה הוא פירוש המונחים "אפליה, גזענות"? באופן כללי, ניתן להגדיר גזענות ככל התנהגויות, אמונות או דעות העומדות בבסיס אי השוויון. גזענות באה לידי ביטוי באמצעות סטריאוטיפים, דעות קדומות ואפליה. האמונות הגזעניות נחשבות כסטריאוטיפ, רגשות וגישות גזעניות - כדעות קדומות, וחקיקתם של חוקים, נורמות ונוהגים גזעניים - כאפליה. לפיכך, גזענות, כהגדרתה הרחבה בספרות האקדמית, כוללת כל קוגניציה, מצב רגיש או התנהגות המובילים ליחס שונה ביחידים או בקבוצות בשל הרקע הגזעי, האתני, התרבותי או הדתי שלהם. התופעה באה לידי ביטוי בכל שכבות החברה, החל ממדיניות ממשלה וגם במבנים ארגוניים, ביחסים בין קבוצות ויחסים בינאישיים. כתוצאה מכך, יש להבין את הגזענות ולהתייחס אליה בכל הרמות בחברה (Grigg & Manderson, 2015).

היחס לעולים בעלי גוון עור כהה ויהדות. באחד מהמחקרים הראשונים בנושא נטען כי זה היה יחס בעל אופי גזעני ואתנוצנטרי (Elazar, 1989). בהקשר לתחילת העליה מאתיופיה ולסוגיה של צבע האור, במחקרו של Ojanuga (1993) מצויין כי בתקופה מאמצע שנות השבעים ועד לתחילת שנות ה-90, למעלה מ-40,000 יהודי אתיופיה (80,000 לפי Lewin-Epstein & Yinon Cohen, 2018) היגרו מאפריקה והתיישבו מחדש בישראל. עליית יהודים שחורים לישראל, לפי Ojanuga, היא תופעה מיוחדת משתי סיבות. ראשית, יהודי אתיופיה הם הקבוצה היחידה של אפריקאים השייכת ליהדות, ושנית, הם הקבוצה היחידה של אפריקאים שהיגרו לחברה לבנה בעיקר מסיבות דתיות. בהקשר לעולים מאתיופיה וליחס לגוון עור כהה שלהם, חשוב להדגיש כי כמעט כל יוצאי אתיופיה מייחסים חשיבות גבוהה לזהותם היהודית ורובם (80%) גם לא פחות לזהותם האתיופית. הדגש החזק בזהות יהודית מתואם עם רמת הדתיות הגבוהה שלהם. בהתחשב בצבע ובהבדלים התרבותיים העמוקים בין יוצאי אתיופיה לשאר החברה היהודית בישראל, יהדות היא גם בעלת חשיבות עליונה בבקשתם לקבל את החברה המארחת (Lewin-Epstein & Yinon Cohen). באשר ליחס של האוכלוסייה הוותיקה בארץ כלפי העולים באופן כללי מחקר שנערך על-ידי לשם (1993) מצא כי: 1. עוינות בסיסית כלפי העולים כנראה כתוצאה מפחד מזרים. 2. בסדר העדיפויות הלאומי אוכלוסיית העולים נתפסת כקבוצה הנמצאת בסוף סדר העדיפויות לסיוע ממשלתי, לכן הקונצנזוס בקרב הציבור באשר לחיוניות העלייה היה הצהרתי בלבד. 3. היחס השלילי כלפי העולים מופיע בכל שכבות האוכלוסייה אבל מצוי בעיקר אצל אנשים בעלי רמת הכנסה ממוצעת ומטה, השכלה יסודית ומטה, גילאי 30 ומטה, יוצאי עדות המזרח וילידי דור שני. לעומת זאת, היחס החיובי כלפי העולים היה ממוקד בעיקר אצל אנשים מבוגרים, בעלי הכנסה גבוהה, יוצאי אירופה ואמריקה ובעלי השכלה גבוהה. 4. היחס השלילי כלפי העולים, ההימנעות מהתנדבות ותפיסת השפעתם השלילית על המשק רק מחריף עם השנים וככל שאוכלוסיית העולים גדלה.

הפליה על רקע דתי.

עוד הוכחה של יחס אחר ליהודים בעלי גוון עור כהה הוא הוויכוח הממושך על יהדותם עולי אתיופיה. הוויכוח הממושך הזה שימש גורם נוסף לתפיסתם בישראל כ"אחרים". ככלל, העולים מאתיופיה הוכרו אומנם כיהודים, כאתנוס כולו, אך יהדותו של כל עולה על פי ההלכה נבדקה בנוסף. בשל החשש לקיומם של נישואי תערובת בקרבם, נדרשו העולים לעבור גיור בישראל. העולים פגשו בתביעה זו טרם

רישומם כיהודים במרשם האוכלוסין וקבלת אזרחות ישראלית. זו היתה השפלה, ולאחר מחאה שהונהגה על-ידי הקייסים ב-1985, ברבנות הראשית לישראל כפשרה הוחלט למנות רשם נישואין ארצי לבדיקת יהדותם של עולי אתיופיה. הטלת הספק ביהדותם של עולי אתיופיה על-פי ההלכה פגעה בהם קשה בעת רישום נישואין. ב-1993, לאחר המאבק הממושך, הכיר הממסד הדתי במעמדה קייסים שעלו מאתיופיה, כקייסים בישראל. הקייסים פועלים בשכר (חלקי) בקהילותיהם במה שקשור למועצות הדתיות, אולם הסמכויות שלהם צומצמו במידה רבה. הם אינם רשאים לטפל בענייני נישואין, גירושין, שחיטה, קבורה, ועוד. זה מכיוון שהמנהיגים של יהודי אתיופיה מתבססים על התורה שבכתב, ושניתנה למשה בהר סיני. נטען כי היא אינה תואמת את ההלכה הנהוגה היום בעולם הדתי. מקור הפער ההלכתי נובע משנות הניתוק הרבות של יהודי אתיופיה מהעם היהודי, מהתורה שבעל-פה ומחידושי ההלכה היהודית במהלך הדורות (שרעבי וקפלן, 2017).

ניתן לסכם בפרק זה כי עבור יוצאי אתיופיה קשיים רבים באינטגרציה בחברה יהודית בישראל נבעו מהבדלים **תרבותיים** ואפליה גזענית על בסיס **צבע עור**. כמו כן, קשור לבעיות אפליה וגזענות כלפי עולים מאתיופיה, המעבר מחיים כפריים בעוני (יחסית לרמת החיים בישראל) ואנאלפביות משמעותית, לחברה עירונית ברמה וטכנולוגית גבוהה מאוד. כך, רמות נמוכות יותר של אינטגרציה וזהות אגו היו קשורות לרמות גבוהות יותר של ניכור חברתי. לפיכך, תוצאות המחקר מצביעות על כך שהכלי היעיל ביותר לשילוב המהגרים (במקרה זה, עולים מאתיופיה) הוא הרחבת זהות האגו שלהם; הן שימור תרבות המוצא והן קבלת התרבות החדשה (של החברה הישראלית). (Cohen-Louck & Shechory-Bitton, 2019). המעבר המהיר למדינת הסטארט אפ עם התרבות המערבית בעיקר, גרם לבעיות קליטה רבות כפי שנראה בפרקים הבאים. אחד מהגורמים המבירים לאפליה בחברה מערבית הוא יחס **המשטרה** לקבוצות מיעוט. באופן ספציפי, לקבוצות עולים ממוצא אתיופי. שוטרים לא נולדים גזעניים, טוען החוקר במאמרו (Gurstein, 2019). הם יכולים להפוך לגזענים בחברה בה גזענות נטועה עמוק במוחם של אנשים. התקרית האלימים בין המשטרה למיעוטים מתרחשים באזורים רבים בעולם - בלונדון, פריז, תל אביב, ירושלים. הפרדה חברתית גורמת לחשדנות הדדית ולעיתים לשנאה בין קבוצות מיעוט למשטרה במדינות המערב. זה מוסיף לקשיים העומדים בפני עולים ממוצא אתיופי בפירוק חסמים תרבותיים, מציאת מקומות עבודה, איתור דיור והתמודדות עם הפרדה גיאוגרפית ותעסוקתית. התפיסה של גורמים במשטרה כי פשע בקרב מיעוטים (קבוצות עולים, במקרה זה) נובעת מתכונות תרבותיות, ולא מבעיות סוציו-כלכליות ואפליה, מביאה פעמים רבות לשיטור יתר, למעצרים מיותרים ומופרזים באלימות. המשטרה היא הנציגה היחידה של דעת הקהל במשברים שמתרחשים בין קבוצות מיעוט לאוכלוסייה המקומית. מיגור תופעה זו הנו נושא רחב ומורכב הדורש השקעה ניכרת ורצון להתגבר על תופעת הגזענות וההפליה כלפי עולים ממוצא אתיופי.

2. העלייה ארצה

בשנות ה-70 של המאה ה-20 הן בישראל והן באתיופיה נוצרו התנאים שאפשרו את עליית יהודי אתיופיה לישראל. הרבנים הראשים בישראל, הרב עובדיה יוסף והרב שלמה גורן, הכירו ביהודי אתיופיה כיהודים במובן הדתי. גורם נוס, היה פגיעה ביהודי אתיופיה לאחר המהפכה